

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Sąžininga, sveika ir aplinkai palanki maisto sistema pagal strategiją „Nuo ūkio iki stalo““

(COM(2020) 381)

(2020/C 429/34)

Pranešėjas **Peter SCHMIDT (DE-II)**

Bendrapranešėję **Jarmila DUBRAVSKÁ (SK-I)**

Konsultavimasis	Europos Komisija, 2020 6 17
Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2020 7 8
Priimta plenarinėje sesijoje	2020 9 16
Plenarinė sesija Nr.	554
Balsavimo rezultatai	208 / 4 / 7
(už / prieš / susilaikė)	

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Komunikatu dėl sąžiningos, sveikos ir aplinkai palankios maisto sistemos pagal strategiją „Nuo ūkio iki stalo“ siekiama padidinti ekonominį, aplinkosauginį ir socialinį maisto sistemų tvarumą. COVID-19 krizė buvo neginčijamas Europos žemės ūkio maisto produktų sistemos tvirtumo ir atsparumo išbandymas ir patvirtino, kad ES užtikrinamas aprūpinimas maistu, tačiau taip pat parodė, kad maisto tiekimas „nuo ūkio iki stalo“ negali būti laikomas savaime suprantamu dalyku. Tai reikia vertinti kaip galimybę iš naujo formuoti tiekimo grandinės varomąsias jėgas ir diegti ilgalaikius patobulinimus gamintojų, perdirbėjų ir mažmenininkų labui.

1.2. EESRK nuomone, įgyvendinus visapusišką ES maisto politiką turėtų būti užtikrinami: i) ekonomikos, aplinkos ir socialinis bei kultūrinis tvarumas; ii) integracija sektorių, politikos sričių ir valdymo lygmenimis; iii) įtraukūs sprendimų priėmimo procesai ir iv) privalomųjų priemonių (reglamentų ir mokesčių) bei paskatų (kainų priemokų, galimybių gauti kreditą, išteklių ir draudimą) derinys, siekiant pagreitinti perėjimą prie tvarių maisto sistemų. Siūloma strategija nepakankamai atspindi šiuos tikslus.

1.3. BŽŪP biudžetas neturi būti mažinamas ar paliktas dabartinio lygio. Jis turėtų būti padidintas atsižvelgiant į šiuos tikslus. Kaimo plėtros finansavimo sumažinimas gali pakenkti šių tikslų įgyvendinimui, atsižvelgiant į tai, kad šis finansavimas apima kelias svarbiausias pertvarkos paramos priemones. Nors papildomi 15 mlrd. EUR, pasiūlyti pagal COVID-19 ekonomikos gaivinimo priemonių rinkinį, yra sveikintini ir būtini, jie nepakeičia ilgalaikių išpareigojimų.

1.4. BŽŪP strateginių planų patvirtinimas turėtų priklausyti nuo valstybių narių priimamų visapusiškų maisto aplinkos pertvarkymo planų, kurie sveiko ir tvaraus maisto gamybos paskatas susietų su naujų rinkų šiems produktams kūrimu.

1.5. Sąžiningos maisto kainos (atspindinčios tikrąsias gamybos sąnaudas aplinkos ir visuomenės atžvilgiu) yra vienintelis būdas ilgalaikėje perspektyvoje sukurti tvarias maisto sistemas. ES ir valstybės narės turėtų imtis veiksmų ir užtikrinti, kad supirkimo iš ūkių kainos būtų didesnės už gamybos sąnaudas, o sveika mityba taptų prieinamesnė. Siekiant tai įgyvendinti, reikės įdiegti daugybę viešojo valdymo priemonių, pradedant griežtomis fiskalinėmis priemonėmis ir baigiant informacija grindžiamais metodais, kad būtų žinomos tikrosios sąnaudos.

1.6. Pigus importas dažnai susijęs su didelėmis socialinėmis ir aplinkos apsaugos sąnaudomis trečiojoje šalyje. Jei ES prekybos politikoje nebus pokyčių, pasiekti strategijos tikslų nepavyks. Komitetas ragina ES užtikrinti tikrą lengvatinio prekybos režimo susitarimų standartų abipusiškumą.

1.7. Tačiau strategija nesprenžiamas tvaraus žemės valdymo ir galimybės naudotis žeme klausimas. Tai didžiulė spraga, turint omeny, jog tai yra viena iš pagrindinių kliūčių, kodėl nevyksta žemės ūkio sektoriuje dirbančiųjų kartų kaita, o be šios kaitos bus prarastas ES tvaraus ir produktyvaus ūkininkavimo pagrindas.

1.8. Turėtų būti atliktas įvairių būdų, kaip pasiekti kiekvieną strategijoje nustatytą tikslą, poveikio vertinimas, atsižvelgiant į padėtį kiekvienoje valstybėje narėje.

1.9. Reikėtų išnagrinėti ankstesnėse EESRK nuomonėse pasiūlytą galimybę įsteigti Europos maisto politikos tarybą (taip pat aptarti jos finansinio gyvybingumo klausimą). Maisto politikos tarybos jau veikia vietos lygmeniu, jos vienija įvairius maisto sistemos subjektus tam tikroje teritorijoje, kad spręstų iššūkius, iš naujo sujungtų miestus su aplinkinių regionų maisto gamybos įmonėmis ir užtikrintų veiksmingą vietos ir regioninės maisto politikos valdymą.

2. Įžanga

2.1. Europos Komisijos komunikatas „Sąžininga, sveika ir aplinkai palanki maisto sistema pagal strategiją „Nuo ūkio iki stalo“ yra vienas iš pagrindinių Europos žaliojo kurso elementų. Jo tikslas – prisidėti prie Europos klimato kaitos darbotvarkės įgyvendinimo siekiant apsaugoti aplinką ir išsaugoti biologinę įvairovę, užtikrinti ūkininkų ir žvejų padėtį vertės grandinėje, skatinti tvaraus maisto vartojimą ir įperkamą bei sveiką maistą visiems, nesumažinant maisto saugos, kokybės ir įperkamumo lygio. Tai pirmoji ES strategija, kuria siekiama apimti visą maisto grandinę.

2.2. Dėl COVID-19 krizės labiau nei bet kada tapo svarbu didinti ES ir pasaulinių maisto sistemų, kurios ir ateityje patirs sukrėtimų, kaip antai klimato kaita ir nauji ligos protrūkiai bei darbo jėgos trūkumai, atsparumą⁽¹⁾. Krizės sąlygomis išryškėjo tai, kad maisto tiekimas „nuo ūkio iki stalo“ negali būti savaime suprantamas ir paaiškėjo, kad subjektai ir veikla žemės ūkyje ir visoje maisto grandinėje yra tarpusavyje susiję. Siekiant užtikrinti ekonomikos atsigavimą ir atkūrimą po krizės ilgesnės trukmės laikotarpiu, reikalingos paramos priemonės ir veiksmai. Komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ ir ES biologinės įvairovės strategijoje teisingai nurodoma, kad reikia sukurti atsparumą po COVID pandemijos didinant maisto sistemų tvarumą ekonominiu, aplinkos ir socialiniu požiūriu. Dabar ypač svarbu šias strategijas paversti prasmingais ir savalaikiais veiksmais.

2.3. Ūkininkai visoje ES jau ėmėsi veiksmų, siekdami padidinti tvarumą ir toliau gerinti standartus. Ūkininkai ir maisto sistemų darbuotojai (žemės ūkio, perdirbimo ir paskirstymo srityse) buvo kovos su COVID-19 krize priešakyje ir užtikrino nenutrūkstamą maisto produktų tiekimą visiems Europos gyventojams; jie nuolat patiria riziką, nors gauna tik nedidelę maisto sistemoje sukuriama pridėtinės vertės dalį. Vis dėlto ir ateityje reikia tikėtis, kad ūkininkai daug labiau nei iki šiol kurs tvarumą ir didins atsparumą. Atsižvelgiant į ekonominiu požiūriu sunkią padėtį, kurioje šiuo metu yra absoliuti ūkininkų dauguma, šios būtinos esminės permainos įvyks tik teikiant teisingas politines ir ekonomines paskatas; EESRK nuomone, pasiūlymai dėl BŽŪP reformos dar nėra orientuoti į šiuos tikslus. Todėl būtina užtikrinti daug geresnes sąlygas, kad vietoje ir tvariai ES pagaminti maisto produktai⁽²⁾ sugebėtų konkuruoti su importuojamais produktais, o pertvarkai skirtos išlaidos ir nauda ne tik būtų paskirstomos lygiomis dalimis (tarp skirtingų socialinių grupių, sektorių ir regionų, taip pat tarp dabarties ir ateities kartų), bet ir lėšos būtų tikslingai skiriamos tvarių ūkių labui. Strategija „Nuo ūkio iki stalo“ turi būti laikoma galimybe iš esmės performuoti tiekimo grandinės varomąsias jėgas ir diegti ilgalaikius patobulinimus, susijusius su ūkininkų pajamomis ir pragyvenimu. Komitetas pakartoja, kad Europos žaliasis kursas turi būti žaliasis ir socialinis kursas visų savo elementų atžvilgiu.

(1) COVID-19 ir maisto sistemų krizė: simptomai, priežastys ir galimi sprendimai. „IPES-Food“ pranešimas, 2020 m. balandžio mėn.

(2) „Pasiūlos požiūriu, kad visapusiška ES maisto politika tikrai būtų naudinga Europos vartotojams, labai svarbu, kad Europos Sąjungoje tvariai pagaminti maisto produktai sugebėtų konkuruoti. Tai reiškia, kad Europos žemės ūkio maisto produktų sektorius yra pajėgus tiekti maistą vartotojams tokiomis kainomis, kurios apima ne tik papildomas išlaidas, skirtas tvarumo, gyvūnų gerovės, maisto saugos, maistinių savybių bei panašioms kriterijoms, bet ir teisingą atlygį ūkininkams, ir kartu šie maisto produktai išlieka populiariausias beveik visų vartotojų pasirinkimas.“ Nuomonė „Pilietinės visuomenės indėlis rengiant visapusišką ES maisto politiką“, 5.8 punktas (OL C 129, 2018 4 11, p. 18).

2.4. Žemės ūkio žaliavų ir maisto produktų importo klausimu EESRK mano, kad strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ galėjo būti pateiktas aiškus pareiškimas, panašiai kaip Komisija padarė paskelbdama pasienio anglies dioksido mokestį pramonės gaminių atveju, nes mums reikia apsaugoti ūkininkus (ir vartotojus) nuo importuojamų produktų, kurie neatitinka Europos tvarumo kriterijų. Juo labiau, kad akivaizdu, jog reikia dar labiau sugriežtinti mūsų standartus. Tačiau strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ į šį aspektą visiškai neatsižvelgiama.

2.5. EESRK palankiai vertina paskelbtą strategiją „Nuo ūkio iki stalo“, kuri yra labai svarbi galimybė siekti pirmiau aprašytų tikslų. Šioje nuomonėje Komitetas nurodo keletą komunikato „Nuo ūkio iki stalo“ ir veiksmų plano trūkumų (palyginti su Europos žaliajo kurso užmojais ir paties Komiteto pasiūlymais dėl visapusiškos maisto politikos⁽³⁾) ir pateikia gaires, kaip strategija „Nuo ūkio iki stalo“ gali būti įgyvendinama ir paverčiama veiksmingu pertvarkos veiksmų planu.

3. Veiksmingos strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ pagrindai: valdymas, atskaitomybė, tikslai ir ištekliai

3.1. EESRK nuo 2016 m. ragina parengti visapusišką ES maisto politiką⁽⁴⁾, kuria būtų siekiama užtikrinti sveiką mitybą iš tvarių maisto sistemų, susieti žemės ūkį su mitybos ir ekosistemų funkcijomis ir užtikrinti tiekimo grandines, kuriomis būtų apsaugota visos Europos visuomenės sveikata. Taip pat susibūrė plataus masto pilietinės visuomenės koalicija, siekdamą per trejus metus parengti išsamų bendrosios ES maisto politikos projektą, kuriam vadovauja „IPES-Food“⁽⁵⁾.

3.2. Remiantis pirmiau minėtų tekstų rekomendacijomis, įgyvendinus visapusišką ES maisto politiką turėtų būti užtikrinami: i) ekonomikos, aplinkos ir socialinis bei kultūrinis tvarumas; ii) integracija sektorių, politikos sričių ir valdymo lygmenimis; iii) įtraukūs sprendimų priėmimo procesai ir iv) privalomųjų priemonių (reglamentų ir mokesčių) bei paskatų (kainų priekų, galimybių gauti kreditą, išteklių ir draudimą) derinys, siekiant pagreitinti perėjimą prie tvarių maisto sistemų. Šios politikos įgyvendinimas turėtų pagreitinti žiedinės ekonomikos vystymąsi ir imantis veiksmų transporto, sandėliavimo, pakavimo ir maisto atliekų srityse sumažinti poveikį aplinkai, susijusį su maisto apdirbimo ir mažmeninės prekybos sektoriais. Joje taip pat turėtų būti numatyta, kaip spręsti problemas, susijusias su nauja padėtimi po COVID-19, ypač būtinybę gerinti krizių valdymą ir stiprinti saugias ir sąžiningas darbo sąlygas visoje grandinėje.

3.3. Nors komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ ir veiksmų plane nustatyta daug tinkamų priemonių, jame nėra veiksmingų valdymo mechanizmų. Visų pirma, veiksmus reikia suskirstyti pagal visa apimančius, į tikslą orientuotus įsipareigojimus, apibūdinant maisto sistemas, kurias ES tikisi įdiegti vidutinės trukmės ir ilguoju laikotarpiu⁽⁶⁾. Šie tikslai turi būti kompleksiniai, o ne nukreipti tik į konkrečias grandinės dalis⁽⁷⁾. Tai labai svarbu siekiant: i) pabrėžti požiūrio į grandinę kaip į visumą ir sąžiningo išlaidų pasidalijimo poreikį, siekiant spręsti su žemės ūkiu susijusius sunkumus; ii) numatyti, kad skirtingiems sprendimams būtų teikiamas pirmumas ir vengti „à la carte“ požiūrio, kai įtraukiami nesuderinami sprendimai; iii) užtikrinti, kad tuo atveju, jei iš pradžių suplanuoti veiksmai atidedami ar nebegali būti taikomi, būtų imamasi lygiavertį poveikį turinčių alternatyvių priemonių; iv) užtikrinti, kad kartu su kiekybiniais ir kokybiniais tikslais būtų parengtas visas priemonių, būtinų jiems pasiekti, rinkinys (ir todėl jie būtų pasiekiami), ir, jei to reikia nurodytam tikslui pasiekti, numatyti kitus tikslus ir v) sukurti tvirtą pagrindą, užtikrinant skirtingų sektorių politikos krypčių (pavyzdžiui, BŽŪP, prekybos, aplinkos, sveikatos ir maisto saugos) suderinimą su strategija „Nuo ūkio iki stalo“.

3.4. Tam, kad strategija „Nuo ūkio iki stalo“ būtų veiksminga, ją reikia papildyti aiškia sistema su tikslais, rodikliais ir patikimu stebėjimo mechanizmu, tačiau nedidinti biurokratijos. EESRK jau rekomendavo parengti ES tvaraus maisto

⁽³⁾ OL C 129, 2018 4 11, p. 18.

⁽⁴⁾ Žr. 3 išnašą.

⁽⁵⁾ „IPES-Food“, Europos Sąjungos bendrosios maisto politikos link, Briuselis, „IPES Food“, 2019 m.

⁽⁶⁾ Konkretūs aktualūs visapusiškos strategijos tikslai ir jiems pasiekti reikalingų veiksmų rūšys išdėstomos toliau, remiantis EESRK parengtomis nuomonėmis.

⁽⁷⁾ Viena iš strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ išimčių yra nuoroda siekti sveikos ir tvarios mitybos tikslų; nors šis įsipareigojimas yra orientuotas į tikslą, jis apibrėžiamas labiau kaip būtinybė vartotojui, o ne kaip poreikis jį taikyti visoje grandinėje.

rezultatų suvestinę, kuri leistų maisto sistemoms kylančius iššūkius spręsti taikant daugiamečių požiūrį, tokiu būdu skatinant politikos derinimą įvairiais valdymo lygmenimis. Rezultatų suvestinė pateiktų rodiklius ir tokiu būdu leistų skatinti ir stebėti pažangą siekiant nustatytų tikslų⁽⁸⁾.

3.5. Strategija „Nuo ūkio iki stalo“ turėtų leisti sumažinti brangiai atsieinančias išorines žemės ūkio veiklos sąnaudas ir užtikrinti, kad rinkose visiems ūkininkams būtų atlyginama sąžiningai; todėl ilginiui ji bus ekonomiškai efektyvesnė. Tačiau tam, kad būtų pereita prie tvarių ir konkurencingų maisto sistemų, reikia skubių investicijų. Visų pirma reikia didelių pastangų ir kapitalo investicijų, kad būtų pasiekti Europos žaliajame kurse nurodyti klimato ir aplinkos apsaugos veiksmų lygiai ir kad ūkininkams būtų galima padėti įgyvendinti tvarius metodus. Šių tikslų neįmanoma pasiekti, jei nutraukiami pagrindiniai finansavimo šaltiniai. Kaimo plėtros finansavimo sumažinimas gali pakenkti šių tikslų įgyvendinimui, atsižvelgiant į tai, kad šis finansavimas apima keletą svarbiausių priemonių pertvarkai paremti, kaip pažymėta komunikate „Nuo ūkio iki stalo“. Komitetas taip pat pakartoja, kad labai svarbu skirti 10 mlrd. EUR žemės ūkio, kaimo plėtros ir bioekonomikos moksliniams tyrimams, kaip numatyta Europos Komisijos pasiūlymuose dėl 2021–2027 m. daugiamečių finansinės programos (DFP). Nors pagal COVID-19 ekonomikos gaivinimo priemonių rinkinį siūlomi papildomi 15 mlrd. EUR kaimo plėtros ir žemės ūkio maisto produktų moksliniams tyrimams yra palankiai vertinami ir būtini, jie negali pakeisti ilgalaikių įsipareigojimų.

3.6. Daugelis maisto sistemų suinteresuotųjų subjektų yra atsakingi už strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ rengimo ir įgyvendinimo priežiūrą. Nors pirmenybė turėtų būti teikiama geresniam esamų institucijų bendradarbiavimui, reikės sukurti tikslinę daugiašalę suinteresuotųjų subjektų valdymo struktūrą. Tyrinėjant galimybes turėtų būti užtikrinama, kad pagal naująją valdymo struktūrą i) būtų laikomasi demokratinio ir įtraukaus požiūrio, suderinto su geriausia esamų institucijų praktika, visų pirma turint omeny įvairių suinteresuotųjų subjektų platformą DVT klausimais; ii) būtų nustatytas aiškus įsipareigojimas, be kita ko, atsižvelgti į tai, kaip sektorių politikos kryptys, tokios kaip BŽŪP, yra suderintos su strategija „Nuo ūkio iki stalo“ ir iii) būtų deramai atstovaujama įvairioms ūkininkų grupėms, pilietinei visuomenei (įskaitant ES, nacionalines ir visuomenines organizacijas) ir tiekimo grandinės subjektams. Reikia stengtis, kad nesusidarytų tokia padėtis, kai žemės ūkio interesai būtų susiję tik su BŽŪP, o pilietinės visuomenės – tik su strategija „Nuo ūkio iki stalo“: visi subjektai turi slopinti įtampą ir susitarti dėl pertvarkos krypties.

3.7. Reikėtų išnagrinėti ankstesnėse EESRK nuomonėse pasiūlytą galimybę įsteigti Europos maisto politikos tarybą⁽⁹⁾ (taip pat aptarti jos finansinio gyvybingumo klausimą). Europos maisto politikos taryba turėtų konsultuoti strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ įgyvendinimo klausimais. Ji turėtų būti sukurta kuo greičiau. Maisto politikos tarybos jau veikia vietos lygmeniu, jos vienija įvairius maisto sistemos subjektus visoje teritorijoje, kad spręstų iššūkius, iš naujo sujungtų miestus su aplinkinių regionų maisto gamybos įmonėmis ir užtikrintų veiksmingą vietos ir regioninės maisto politikos valdymą⁽¹⁰⁾. Kaip parodė COVID-19 krizė, atsparios tiekimo grandinės priklauso nuo efektyvių veiksmų vietos lygmeniu, kai pilietinė visuomenė gali bendradarbiauti su valstybės ir komerciniais partneriais, kad pašalintų maisto tiekimo trūkumus⁽¹¹⁾. Europos maisto politikos taryba paspartintų politikos priemonių suderinimą ES, nacionaliniu ir vietos lygmenimis (daugiapakopis valdymas). Ji sutelktų vietos maisto politikos tarybų atstovus ir pilietinės visuomenės bei visos tiekimo grandinės (įskaitant ūkininkus, darbuotojus ir vartotojus) suinteresuotuosius subjektus ir kartu suteiktų galimybę suinteresuotiesiems subjektams dalytis geriausia praktika ir mokytis vieniems iš kitų, užtikrinant, kad būtų atsižvelgiama į visas įvairių sektorių atstovų nuomones ir nustatant kliūtis, trukdančias propaguoti tvarius maisto produktus vietos lygmeniu.

4. Pagrindinės sritys, kuriose būtina imtis tolesnių veiksmų

4.1. Sveika ir tvari mityba

4.1.1. Sveika ir tvari mityba yra vienas svarbiausių visapusiškos maisto politikos „ramsčių“, nes mums skubiai reikia perorientuoti savo mitybą tam, kad galėtume pagerinti ekosistemų ir visuomenės sveikatą bei kaimo vietovių gyvybingumą⁽¹²⁾. Komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ pripažįstama būtinybė užtikrinti, kad sveiko ir tvaraus maisto

⁽⁸⁾ Žr. 3 išnašą.

⁽⁹⁾ Ši nauja institucija veiktų kaip platforma, prižiūrima esamų institucijų.

⁽¹⁰⁾ Daugelyje vietų (pavyzdžiui, Milane Italijoje, Monpeljė Prancūzijoje, Gente, Briuselyje ir Lježe Belgijoje ir Toronte Kanadoje) miestai vėl sujungiami su netoliese esančiomis maisto gamybos vietomis ir veikiausiai šis procesas paspartės pasibaigus COVID-19 pandemijai.

⁽¹¹⁾ COVID-19 ir maisto sistemų krizė: simptomai, priežastys ir galimi sprendimai, „IPES-Food“ pranešimas, 2020 m. balandžio mėn.

⁽¹²⁾ OL C 190, 2019 6 5, p. 9.

pasirinkimas būtų lengviausias pasirinkimas vartotojams (t. y. plačiai pasiekiamas ir įperkamas visiems) ir pabrėžiama, kad maisto aplinka formuoja žmonių pasirinkimus.

4.1.2. Strategija „Nuo ūkio iki stalo“ būtų unikali galimybė performuoti maisto aplinką, o tam reikia, kad skirtingos politikos kryptys būtų suderintos su paklausa ir pasiūla ES, nacionaliniu ir vietos lygmenimis, įskaitant veiksmus, kuriais siekiama i) taikyti reguliavimo priemonės ir taip kovoti su nesveiko maisto rinkodara ir reklama; ii) užtikrinti, kad vartotojams skirta informacija apie mitybą būtų lengvai naudojama, patikima ir nepriklausoma; iii) įgyvendinti sveiką kainų politiką; iv) remti tvarius viešuosius maisto produktų pirkimus; v) vykdyti produktų sudėties (per)formulavimą; vi) kurti sveiką mažmeninės prekybos, restoranų, miestų ir mokyklų aplinką ir vii) investuoti į vartotojų švietimą. Šiuos veiksmus turi papildyti socialinė politika siekiant užtikrinti, kad mažas pajamas gaunantis ir palankių sąlygų neturinčių asmenų grupės turėtų daugiau galimybių rinktis sveiką ir tvarų maistą.

4.1.3. Tačiau komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ ir veiksmų plane nėra išdėstyti visapusiški šios politikos veiksmai, juose remiamasi elgesio kodeksais, išsipareigojimais ir kitomis savireguliacijos priemonėmis⁽¹³⁾, kurios iki šiol nebuvo veiksmingos. Europos Komisijos planas teikti rekomendacijas valstybėms narėms (pagal BŽŪP strateginius planus), kaip pasiekti BŽŪP ir strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ tikslus, įskaitant sveikatos tikslus, vertinamas palankiai. Tačiau veiksmai mitybos srityje negali būti neprivalomi. BŽŪP strateginių planų patvirtinimas turėtų priklausyti nuo valstybių narių priimamų visapusiškų maisto aplinkos pertvarkymo planų, kurie sveiko ir tvaraus maisto gamybos paskatas susietų su naujų rinkų šiems produktams kūrimu. Tai taip pat atitiktų Komisijos išsipareigojimą skatinti ekologiškų maisto produktų gamybą ir vartojimą.

4.1.4. Patikimos informacijos ir gairių apie mitybą teikimo klausimu EESRK ragino parengti naujas tvarios mitybos gaires, kuriomis būtų atsižvelgiama į kultūrinius ir geografinius skirtumus tarp valstybių narių ir jų viduje. Tvarios mitybos gairėmis būtų galima padėti nustatyti aiškesnę kryptį ūkiams, perdirbėjams, mažmenininkams ir maitinimo paslaugų įmonėms. Žemės ūkio maisto produktų sektoriui būtų naudinga nauja sistema, pagal kurią būtų gaminamas, perdirbamas, platinamas ir parduodamas sveikesnis ir tvaresnis maistas už teisingesnę kainą⁽¹⁴⁾.

4.2. Sąžininga maisto tiekimo grandinė ir sąžiningos kainos

4.2.1. EESRK jau paragino uždrausti bet kokią nesąžiningos prekybos praktiką (NPP)⁽¹⁵⁾. Maisto tiekimo grandinė ypač kenčia nuo NPP dėl didelio disbalanso tarp smulkių ir stambių veiklos vykdytojų, taip pat tarp ilgalaikių išsipareigojimų turinčių gamintojų ir lankstesnių prekyautojų. Reglamentavimo metodas ir teisėkūros sistema su veiksmingais ir tvirtais vykdymo užtikrinimo mechanizmais yra būdas veiksmingai spręsti NPP klausimą ES lygmeniu.

4.2.2. Komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ teisingai pripažįstamas svarbus darbas, kurį visoje maisto grandinėje atlieka ūkininkai ir darbuotojai (įskaitant dirbančius mažų garantijų darbo sąlygomis), ir būtinybė užtikrinti jų sveikatą ir saugą, laikantis Europos socialinių teisių ramsčio išsipareigojimų. Vis dėlto Komitetas apgailestauja, kad veiksmų plane nėra numatyti konkretūs žingsniai. Be to, EESRK apgailestauja, kad nepavyko susieti sąžiningų sąlygų su teisingomis maisto kainomis ir mano, kad teisingos maisto kainos (atspindinčios tikrąsias gamybos sąnaudas aplinkos ir visuomenės požiūriu) yra vienintelis būdas ilguoju laikotarpiu užtikrinti tvarias ir teisingas maisto sistemas. Dabar stambieji mažmenininkai ir tarptautiniai perdirbėjai gauna didžiausią pelną, o supirkimo iš ūkių kainos yra pernelyg žemos, kad būtų užtikrinamas ūkininkų pragyvenimas ir deramos darbo sąlygos, neretai jos net nepadengia gamybos sąnaudų. ES maisto grandinės vertės dalis, tenkanti ūkininkams, nukrito nuo 31 proc. 1995 m. iki 24 proc. 2005 m.⁽¹⁶⁾, o pastaruoju metu ji siekia maždaug 21 proc.⁽¹⁷⁾. Supirkimo iš ūkių kainos susitraukė dėl to, kad ES konkurencijos teisė buvo aiškinama siaurai, pabrėžiant, kad vartotojų gerovė yra lygi mažiausiai galimai kainai. Tai reikia keisti, taip pat ir ES sutartyse.

⁽¹³⁾ Komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ teigiama, kad Europos Komisija „sieks, jog maisto įmonės ir organizacijos išsipareigotų imtis konkrečių veiksmų sveikatos ir tvarumo srityje“.

⁽¹⁴⁾ Žr. 12 išnašą.

⁽¹⁵⁾ OL C 440, 2018 12 6, p. 165.

⁽¹⁶⁾ Europos Parlamentas, Pranešimas dėl sąžiningų ūkininkų pajamų: veiksmingesnė Europos maisto produktų tiekimo grandinė, 2009/2237(INI), 2009 m., <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2010-0225&language=LT>

⁽¹⁷⁾ Europos Parlamentas, „Parlamento klausimai. Komisijos vardu Phil Hogan pateiktas atsakymas“, 2015 m. vasario 27 d., http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2015-000521-ASW_EN.html?redirect

4.2.3. Pagal strategiją „Nuo ūkio iki stalo“ ES ir valstybės narės turėtų imtis visapusiškų veiksmų, siekdamos užtikrinti, kad supirkimo iš ūkių kainos būtų didesnės už gamybos sąnaudas, o sveika ir tvari mityba taptų santykinai labiau įperkama ir labiau pasiekiamą. Siekiant tai įgyvendinti, reikės įdiegti daugybę viešojo valdymo priemonių, pradedant griežtomis fiskalinėmis priemonėmis ir baigiant informacija grindžiamais metodais, kad būtų žinomos tikrosios sąnaudos, kurias būtų galima apskaičiuoti remiantis geriausiais naujoviškais metodais⁽¹⁸⁾. EESRK primena, kokios svarbios yra investicijos į ankstyvąjį švietimą tvarios mitybos srityje, nes jomis jaunimui padedama išmokti suprasti „maisto vertę“ ir teisingas kainas. Ypatingą dėmesį vertėtų skirti pažeidžiamoms grupėms, ypač vyresnio amžiaus ir mažas pajamas gaunantiems žmonėms. Taip pat reiktų išnagrinėti naujas ženklavimo formas, kuriomis parodoma ūkininkams tenkanti vertės dalis. Visus kainas veikiančius veiksmus reiktų atidžiai planuoti tinkama seka, kad būtų išvengta staigių pokyčių, taip pat reiktų stebėti poveikį mažas pajamas gaunantioms šeimoms⁽¹⁹⁾ siekiant užtikrinti, kad galimybių joms gauti sveiko maisto dėl politinių priemonių daugėja, o ne mažėja.

4.2.4. Ūkininkų turgūs, bendruomenių remiama žemės ūkio veikla, vartotojų kooperatyvai ir kitos trumpos tiekimo grandinės iniciatyvos yra labai svarbus būdas ūkininkams padidinti pridėtinę vertę ir gauti teisingą atlygį, visų pirma tiems, kurie užsiima ekologiniu ūkininkavimu arba taiko kitus aplinkai palankius bet nestandartizuotus metodus. Į šią veiklą dažnai įsitraukia vietos ir regionų valdžios institucijos, sukurdamos vietos maisto tiekimo valdymo sistemas, apimančias įvairius subjektus ir visų pirma skatinančias kolektyvinio maitinimo įstaigose naudoti vietos produktus. EESRK apgailestauja, kad šiuo požiūriu Komisija neatsižvelgė į ankstesnes jo nuomones.

4.2.5. Šis veiklos perkėlimas skatina darbo vietų kūrimą ir vietos dinamiškumą. Jis taip pat didina atsparumą, kaip parodė reagavimo į COVID-19 priemonės įvairiais tiekimo grandinės lygmenimis (gamintojų, perdirbėjų ir mažmenininkų). Kaimo vietovės yra vienas iš sektorių pavyzdžių, kai vartotojų kooperatyvai yra paskutiniai likę ekonominės veiklos subjektai. Kalbant apie vartotojus, trumpos tiekimo grandinės yra šviežių, kokybiškų produktų šaltinis, praturtintas apie jį papasakota istorija ir žmogiškaisiais santykiais, o tai skatina žmones domėtis maisto produkto verte ir daugiau apie ją sužinoti, informuoja juos apie maisto vertę, taip pat atkuria pasitikėjimą maisto sistemomis⁽²⁰⁾. Solidarumu grindžiamos bendradarbiavimo iniciatyvos taip pat atlieka svarbų vaidmenį rengiant mokykloms skirtą mokymo medžiagą ir aktyviai skatinant sąmoningumą kovojant su maisto švaistymu ir nutukimu, ypač tarp vaikų. Nors komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ pripažįstama trumpų tiekimo grandinių nauda, būtina imtis konkrečių veiksmų ir skirti lėšų (įskaitant BŽŪP strateginius planus), kad šios grandinės būtų plėtojamos ir būtų pašalintos visos kliūtys, trukdančios joms klestėti ES.

4.3. Išorinio strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ aspekto stiprinimas

4.3.1. Jei ES prekybos politikoje nebus pokyčių, pasiekti strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ tikslų nepavyks. Į komunikatą „Nuo ūkio iki stalo“ ir veiksmų planą įtraukti svarbūs veiksmai siekiant stiprinti ES dvišalių laisvosios prekybos susitarimų (LPS) tvarumo nuostatas ir šių taisyklių vykdymą. Tačiau, kaip pažymi Prancūzijos ir Nyderlandų valdžios institucijos⁽²¹⁾, galima nuveikti dar daugiau, kad būtų užtikrinta atitiktis tarptautiniams susitarimams ir supaprastintos pranešimo apie tvarumo išpareigojimų pažeidimus ir veikimo jiems įvykus procedūros. Be to, Komitetas ragina ES užtikrinti tikrą lengvatinio prekybos režimo susitarimų standartų abipusiškumą, visų pirma susijusį su gerove, tvarumu ir atsekamumu nuo ūkio iki stalo, remiantis tuo, kas buvo pasiekta kai kuriose neseniai priimtose dvišalėse nuostatose ir integruojant tai⁽²²⁾. Pasienio anglies dioksido mokesčio nustatymas, kaip įgaliojamajame rašte pavesta už Europos žaliąjį kursą atsakingam paskirtajam vykdomajam pirmininko pavaduotojui⁽²³⁾, tebėra pagrindinis dalykas siekiant apsaugoti ES ūkininkus ir maisto įmones nuo importuojamų produktų iš tų šalių, kurios klimato kaitos švelninimui neskiria deramo dėmesio. Todėl tylėjimas dėl pasienio anglies dioksido mokesčio, anglies dioksido kainų nustatymo ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų importo stebėsenos yra apgailėtinas ir smarkiai kenkia strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ bei žaliąjo kurso užmojams.

⁽¹⁸⁾ <http://www.fao.org/nr/sustainability/full-cost-accounting/>

⁽¹⁹⁾ Žr. 12 išnašą.

⁽²⁰⁾ OL C 353, 2019 10 18, p. 65.

⁽²¹⁾ Nyderlandų ir Prancūzijos valdžios institucijų neoficialus dokumentas dėl prekybos, socialinio ir ekonominio poveikio bei tvaraus vystymosi.

⁽²²⁾ Pavyzdžiui, neapmuitinamas kiaušinių patekimas į ES rinkas pirmą kartą buvo nustatytas ES ir MERCOSUR laisvosios prekybos susitarime su sąlyga, kad bus laikomasi ES vištų gerovės standartų: <https://www.theguardian.com/environment/2019/oct/02/eu-imposes-hen-welfare-standards-on-egg-imports-for-first-time>.

⁽²³⁾ https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/mission-letter-frans-timmermans-2019_en.pdf?fbclid=IwAR3MP8zmxW1jBVJhtBUtP2PKkEct5ibFjKVJTCoxgRX6thxcdsYlXhTPIk.

4.3.2. Komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ nepripažįstama ES eksporto įtaka besivystančių šalių smulkiesiems gamintojams arba ES įsikūrusių tarptautinių bendrovių vaidmuo prisidedant prie netvarios praktikos visame pasaulyje. Nauji vykdymo užtikrinimo gebėjimai pirmiausia turėtų būti nukreipti į ES įsikūrusias bendroves, kurios privalo užtikrinti, kad jų tiekimo grandinės neprisideda prie miškų naikinimo, žemės grobimo ir teisių pažeidinėjimo. Todėl EESRK palankiai vertina už teisingumą atsakingo Komisijos nario D. Reynders išpareigojimą ES bendrovėms nustatyti privalomuosius išsamaus patikrinimo reikalavimus žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos požiūriu, o atsižvelgdamas į strategiją „Nuo ūkio iki stalo“ ragina apsvarstyti papildomas konkrečias sektoriams skirtas priemones. Kaip pažymi Europos Parlamentas ⁽²⁴⁾, išsamaus patikrinimo prievolės ypač skubiai taikytinos tiems veiklos vykdytojams, kurie dirba miškams pavojų keliančių produktų tiekimo grandinėse (pavyzdžiui, jautienos, sojos, alyvpalmių aliejaus).

4.3.3. Svarbiausia, kad strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ nepripažįstamas pasaulinių žemės ūkio rinkų žiediškas abipusė įtaka, kurią prekybos apimtys daro tiek eksportuojančiai šaliai, tiek importuojančiai šaliai. Ji suteikia labai svarbią galimybę iš naujo nustatyti ES išorės tikslus, atsižvelgiant į Europos Komisijos komunikato „Prekyba visiems“ ⁽²⁵⁾ užmojus. Tačiau šios ilgalaikės perspektyvos komunikate nėra. LPS ir toliau skatinamas netvarus vartojimo augimas, darantis didžiulį poveikį aplinkai trečiojoje šalyse, ypač turimas omeny miškų naikinimas ⁽²⁶⁾. Reikia persvarstyti nuolatinio prekybos apimtys didinimo kaip galutinio ES politikos tikslo klausimą (ypač tuose sektoriuose, kur išmetami dideli ŠESD kiekiai, ir strateginiuose sektoriuose, kuriuose po COVID-19 pandemijos reikia įvairių ir tvirtų grandinių). Taip pat labai svarbu rasti naujų būdų, kaip gerinti standartus, skatinti tvarią praktiką ir užtikrinti, kad smulkieji ES ir besivystančių šalių ūkininkai galėtų išnaudoti naujas tvarios gamybos galimybes. Tokie svarstymai turėtų vykti daugiašaliuose forumuose, pavyzdžiui, JT aprūpinimo maistu pasaulyje komitete ir Maisto kodekso komisijoje, o ne apsiriboti dvišalėmis derybomis, kuriose ūkininkų ir pilietinės visuomenės dalyvavimas yra ribotas, galios disbalansas didelis, o prekybos liberalizavimas tebėra galutinis tikslas. Planuojama teisės aktų sistema dėl tvarių maisto sistemų galėtų būti išeities tašku. Pirmiausia, remiantis šia sistema turi būti nustatyta aiški tvarių maisto sistemų apibrėžtis, kuri būtų suderinta su esamomis ES aplinkos tvarumo apibrėžtimis ⁽²⁷⁾.

4.4. Parama ūkininkams, jiems pereinant prie atsparių, įvairių agroekologinių sistemų

4.4.1. Komunikate nuo „Nuo ūkio iki stalo“ ir biologinės įvairovės strategijoje nustatyti svarbūs veiksmai, kurių reikia imtis siekiant atkurti ir saugoti dirvožemius ir agroekologines sistemas, visų pirma tikslai žemės ūkio paskirties žemei, kuriai būdinga didelė kraštovaizdžio įvairovė (10 proc.), ir ekologinio ūkininkavimo žemei (25 proc.). Tačiau reikėtų atsižvelgti į skirtingų valstybių narių pradinę padėtį. Komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ nesprenžiamas tvaraus žemės valdymo ir galimybės naudotis žeme klausimas. Tai didžiulė spraga, nes tai viena iš pagrindinių kliūčių, kodėl nevyksta ūkininkaujančių gyventojų kartų kaita, o be šios kaitos bus prarastas ES tvaraus ir produktyvaus ūkininkavimo pagrindas. EESRK pasiūlė sukurti ES sistemą, kurios tikslas būtų valstybėse narėse saugoti maisto produktų gamybai naudojamą žemės ūkio paskirties žemę ⁽²⁸⁾. Tačiau šiems pagirtiniams tikslams pasiekti reikėtų tinkamos finansinės paramos, kurios dabartiniuose biudžeto pasiūlymuose trūksta. Komunikate taip pat nepateikiama gairių, kaip reikėtų toliau didinti ekologiškų produktų paklausą. Kai kuriems ūkininkams bus labai brangu pasiekti su kraštovaizdžio ypatumais susijusį tikslą. EESRK ragina atlikti šio tikslo įgyvendinimo poveikio vertinimą.

4.4.2. EESRK mano, kad agroekologija – ta kryptis, kuria turėtų būti nukreiptas Europos žemės ūkis ⁽²⁹⁾ ir kuriai reikia esminio pokyčio, kad būtų galima kurti įvairovę visais lygmenimis (rūšių, ūkių, kraštovaizdžio ir pragyvenimo). Agroekologija, kaip mokslas, technika ir visuomeninis judėjimas, aprėpia visą maisto sistemą, ja siekiama priartinti gamintoją prie jo aplinkos, išsaugant ar net atkuriant žemės ūkio, ekologijos ir visuomenės sistemos sudėtingumą ir

⁽²⁴⁾ Europos Parlamentas, 2018 m. rugsėjo 11 d. Europos Parlamento rezoliucija „Skaidrus ir atsakingas gamtos išteklių valdymas besivystančiose šalyse. Miškai“ 2018/2003(INI).

⁽²⁵⁾ https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf

⁽²⁶⁾ https://ec.europa.eu/environment/forests/impact_deforestation.htm

⁽²⁷⁾ Ši apibrėžtis gali būti grindžiama aplinkos tvarumo apibrėžtimi, įtvirtinta Europos Komisijos veiksmų plane dėl tvaraus augimo finansavimo, ir suderinta su ja.

⁽²⁸⁾ NAT/2018 – Žemės naudojimas tvariai maisto gamybai ir ekosisteminėms paslaugoms (OL C 81, 2018 3 2, p. 72).

⁽²⁹⁾ Žr. 20 išnašą.

turtingumą. Tačiau komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ agroekologija tebėra traktuojama kaip nišinis variantas, kuris, kartu su kitais variantais, turi būti remiamas pagal mokslinių tyrimų politiką ir BŽŪP ekologines sistemas. Todėl jame nekalbama apie poreikį pertvarkyti ir diversifikuoti žemės ūkį visoje ES, nepaisant to, kad toks pokytis reikalingas, kad būtų pasiekti strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ ir biologinės įvairovės strategijoje nustatyti uždaviniai ir tikslai (įskaitant pesticidų, trąšų ir antibiotikų mažinimo tikslus).

4.4.3. EESRK taip pat atkakliai tvirtina, kad, greta pirmiau aprašytos ekologinio ūkininkavimo plėtros, būtina išsamiau iširti ir skatinti kitus ūkininkavimo metodus, kuriais didinama biologinė įvairovė ir mažinamas išteklių naudojimas. Tai gali būti ir tikslusis ūkininkavimas, tačiau šiuo atveju būtina įvertinti dideles investicines sąnaudas; daugelis mažų ir vidutinių ūkių vieni patys šių sąnaudų padengti negalės. Išteklius, dirvožemį ir aplinką tausojančios auginimo praktikos galimybes galima atskleisti integruojant dirvožemio, trąšų, pesticidų ir derliaus duomenis, todėl reikalinga geresnė prieiga prie nacionalinėse duomenų bazėse saugomų duomenų, didesnis judumas, patogumas naudotojams ir t. t. Reikėtų skatinti naudotis informacinėmis ir ryšių technologijomis.

4.4.4. Atsižvelgiant į COVID-19, gyvulininkystės sektorių kaip niekada svarbu restruktūrizuoti taip, kad būtų sumažintas jo pažeidžiamumas ir poveikis darbuotojams, aplinkai ir gyvūnų gerovei. Tačiau strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ šis klausimas visiškai nesprenžiamas. Joje reikėtų, pavyzdžiui, aprašyti ir įtraukti veiksmus, kuriais būtų mažinamas priklausomumas nuo importuojamų baltyminių pašarų ir gyvuliai būtų iš naujo integruojami į mišrias agroekologines sistemas. Europoje jau daugelį metų vedamos politinės diskusijos apie „Europos baltymų strategiją“, tačiau iki šiol nieko nepadaryta. Šiuo klausimu strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ kalbama per mažai ir visos joje pateiktos nuorodos nėra pakankamai privalomos. Apskritai joje neaptariama, ką Europos žemės ūkiui reikėtų dažnai giriamas žiedinės ekonomikos principas. Pavyzdžiui, EESRK kelia klausimą, kaip dideli pašarų kiekiai, importuojami, pavyzdžiui, iš Pietų Amerikos, kuri taip pat yra iš dalies atsakinga už didelės apimties atogrąžų miškų naikinimą, yra suderinami su žiediniu principu?

4.4.5. Komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ nepakanka informacijos apie tai, kaip, pradėjus taikyti naujus darbo metodus, bus remiami ūkininkai. Nors su pertvarka susijusioms išmokoms pagal ekologines sistemas reikės daug lėšų, kad būtų galima įgyvendinti naujus užmojus, BŽŪP išmokų pajamų rėmimo funkcija yra ir ateityje toliau bus labai svarbi, net jei bus imamas priemonių siekiant užtikrinti, kad maisto kainos atspindėtų tikrąsias sąnaudas (žr. 4.2 punktą). Siekiant padėti ūkininkams vykstant svarbiems gamybos pokyčiams reikės užtikrinti, kad patariamųjų paslaugų teikėjai turėtų pakankamai išteklių. Norint pasiekti Europos žaliojo kurso ir strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ tikslus, BŽŪP biudžetas neturi būti mažinamas ar paliktas dabartinio lygio. Jis turėtų būti padidintas atsižvelgiant į šiuos tikslus. Su Europos žaliojo kurso tikslais susijusios išlaidos gerokai viršija pagal dabartinį programavimo laikotarpį numatytas išlaidas. Siekiant įgyvendinti Europos žaliojo kurso veiksmus ir pasiekti Europos žaliojo kurso tikslus ir (arba) rodiklius, reikėtų patikslinti finansinius būsimų nacionalinių biudžetų poreikius.

4.4.6. Komunikate „Nuo ūkio iki stalo“ teisingai pažymima, kad reikia atsižvelgti į skirtingą valstybių narių pradinę padėtį. Taikoma labai skirtinga praktika, susijusi su ūkio veiklos intensyvumu vienam hektarui, gyvūnų laikymo tankiu vienam hektarui, pesticidų, trąšų ir antibiotikų naudojimu vienam hektarui ir gyvūnui bei gyvūnų gerove. Atsižvelgiant į skirtingą valstybių narių padėtį, kiekvienam Europos žaliajame kurse ir strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ nustatytam tikslui turėtų būti atliekamas poveikio vertinimas. Tačiau EESRK taip pat pabrėžia, kad valstybėms narėms turi būti sudaromos vienodos sąlygos ir prašo pateikti daugiau informacijos apie tai, kaip įgyvendinant strategiją „Nuo ūkio iki stalo“ ir BŽŪP strateginius planus ir per kiek laiko bus sprendžiamas galimo skirtingų standartų taikymo klausimas. Komitetas mano, kad turėtų būti taikomi konkrečiai pritaikyti metodai siekiant paspartinti pertvarką, bet ne galutiniams tikslams ir uždaviniams, kuriuos reikia pasiekti.

2020 m. rugsėjo 16 d., Briuselis

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas*
Luca JAHIER